

DOI: 10.53120/czst.2023.219-238

„Częstochofskie
Studia Teologiczne”
50 (2023), s. 219-238
ISSN: 0137-4087

ks. Michał Widera

Uniwersytet Opolski w Opolu

wideramichał@o2.pl

ORCID: 0000-0002-7849-8887

Article submitted: 30.03.2023; accepted: 25.08.2023.

Poświęcenie kościołów w diecezji kujawsko-kaliskiej na przykładzie parafii w Starokrzepicach

The dedication of churches in the Diocese of Kujawy and Kalisz on the example of the parish in Starokrzepice

Abstract: At the beginning of the 20th century in the Diocese of Kujawy and Kalisz there was an increase in the number of Churches that were solemnly dedicated. This act usually took place during the Bishop's visit to the parish and had a detailed course. Each element of the exceptional liturgy was strictly defined by diocesan regulations. The first mention of the parish in Starokrzepice dates back to 1267. After the declaration of "Vixdum Poloniae unitas" bull of 28th of October 1925 by Pope Pius XI, the diocesan structures in Poland were reorganized. At that time, the parish in Starokrzepice was excluded from the Diocese of Wrocław and incorporated into the Diocese of Kujawy and Kalisz. In 1904 Rev. Jan Patorski became a parish priest. The most important events in this period were the fire of the larch Church of 20th of October 1908 and the building of a new brick Church (in the years 1909-1912) and its dedication on 16th of May 1913. This act was made by Bishop Stanisław Zdzitowiecki. The next 110 years of parish activity were based on the centuries-old religious heritage of the people, who were united around the stately Church.

Keywords: Starokrzepice, the Diocese of Kujawy and Kalisz, Russian partition, sacral architecture, dedication of a church

Abstrakt: Na początku XX w. w diecezji kujawsko-kaliskiej doszło do wzrostu liczby kościołów, które zostały uroczyście poświęcone. Akt ten dokonywał się najczęściej podczas wizytacji biskupiej i posiadał szczegółowo określony przebieg. Każdy element wyjątkowej liturgii został ściśle określony przez przepisy diecezjalne. Pierwsza wzmianka o parafii w Starokrzepicach pochodzi z 1267 r. 30 czerwca 1818 r. papież Pius XI wydał bullę: *Ex imposita nobis*, na mocy której doszło do reorganizacji struktury diecezjalnej na ziemiach polskich. Wówczas parafia w Starokrzepicach została wyłączona z diecezji wrocławskiej i włączona w granice diecezji kujawsko-kaliskiej. W 1904 r. proboszczem został ks. Jan Patorski. Najważniejszymi wydarzeniami w tym okresie były pożar modrzewiowego kościoła, do którego doszło 20 października 1908 r., a także budowa nowej, murowanej świątyni (w latach 1909-1912) oraz jej poświęcenie 16 maja 1913 r. Tego aktu dokonał bp Stanisław Zdzitowiecki. Kolejne 110 lat działalności parafii zostało osadzone na wielowiekowym dziedzictwie religijnym ludności skupionej wokół okazałej świątyni.

Słowa kluczowe: Starokrzepice, diecezja kujawsko-kaliska, zabór rosyjski, budownictwo sakralne, poświęcenie kościoła

Wstęp

Na początku XX w., a zwłaszcza po rewolucji rosyjskiej i wydaniu ukazu tolerancyjnego z 1905 r., w Królestwie Polskim nastąpił rozwój budownictwa sakralnego. W poprzednich dekadach i w omawianym okresie w samym tylko dekanacie częstochowskim staraniem wiernych pod kierunkiem duszpasterzy powstało kilka świątyni, które na początku XX w. zostały uroczyście poświęcone zgodnie z przepisami liturgicznymi obowiązującymi w diecezji kujawsko-kaliskiej. Było tak m.in. w: Borownie (1904 r.), Konopiskach (1914 r.), Mykanowie (1903 r.), Przyrowie (1911 r.) i Rędzinach (1903 r.). Wówczas doszło również do budowy, a następnie poświęcenia kościoła w Starokrzepicach¹. Przypadająca w 2023 r. 110. rocznica tego szczególnego aktu stała się okazją do przypomnienia przełomowego wydarzenia w tej wspólnocie parafialnej, która najpierw w drugiej połowie XIX w. z wielkim trudem odnowiła staraniem kolejnych proboszczów drewnianą świątynię wzniesioną w 1736 r., a następnie przeżyła tragiczne doświadczenia spowodowane jej pożarem z 20 października 1908 r. Mimo niewielkich dochodów ludności utrzymują-

¹ *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1917, Vladislaviae 1917, s. 102-110.*

cej się głównie z pracy na roli i wychodźstwa sezonowego do Niemiec niezwłocznie podjęto decyzję o budowie nowego kościoła i sfinansowaniu tego przedsięwzięcia.

Poza relacjami prasowymi i sprawozdaniami z wizytacji parafii w Starokrzopicach jak dotąd nie ukazały się żadne naukowe opracowania omawianego tematu. Szkoda, że nie została opublikowana praca magisterska Zena Kuca pt.: *Dzieje parafii Starokrzepice (1267-1999)*, która została napisana pod kierunkiem ks. prof. Jana Związka na seminarium naukowym z historii Kościoła w Instytucie Teologicznym w Częstochowie. W zakresie opracowania przeszłości parafii nie wykorzystano również okazji jubileuszu 100-lecia poświęcenia miejscowego kościoła, który obchodzono 19 maja 2013 r. Wydarzenie to było jednak opisywane w lokalnej prasie².

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przepisów liturgicznych dotyczących uroczystego poświęcenia kościoła, które obowiązywały w diecezji kujawsko-kaliskiej na początku XX w. oraz ukazanie na tej podstawie w szerokim kontekście historycznym przebiegu doniosłego aktu poświęcenia świątyni w Starokrzopicach, którego dokonał 16 maja 1913 r. bp Stanisław Zdzitowiecki³. Wydarzenie to było zwieńczeniem kilkuletnich starań miejscowej ludności, która odznaczała się głęboką pobożnością i hojnością na cele kultu religijnego. Artykuł oparto na materiałach archiwalnych zdeponowanych w: Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu, Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Walentego Patykiewicza w Częstochowie, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, Archiwum Państwowym w Łodzi i Archiwum parafii w Starokrzopicach, a także na relacjach zamieszczonych w prasie i na łamach czasopisma diecezjalnego: „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”. Cennych wiadomości mogłyby z pewnością dostarczyć dokumenty parafii w Starokrzopicach z omawianego okresu przesłane do kurii diecezji kujawsko-kaliskiej we Włocławku. Niestety w 1920 r. uległy one spaleni podczas pożaru tamtejszego archiwum spowodowanego działaniami wojny polsko-bolszewickiej. Zastosowano metody: analizy źródeł archiwalnych, syntezy, demograficzną, geograficzną i statystyczną, a następnie przedstawiono zagadnienie w układzie problemowym. Badania źródłowe nie tylko pozwoliły przedstawić ówczesne przepisy liturgiczne dotyczące po-

² A. Jachimczak, *Doniosła uroczystość*, „Echa Starokrzepic” 3 (2013) nr 19, s. 4; M. Pilśniak, *Starokrzepice. Kościół Przemienienia Pańskiego ma już 100 lat*, [w:] <https://klobuck.nasze-miasto.pl/starokrzepice-kosciol-przemienienia-panskiego-ma-juz-100/ar/c1-1864614> [26.03.2023]; J. Molka, *Starokrzepice – parafia silnych ludzi*, „Niedziela Częstochowska” 58 (2015) nr 31, s. 4-5.

³ Bp Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854-1925) – biskup diecezji kujawsko-kaliskiej w latach 1902-1925. Por. Ks. Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki, *biskup diecezji włocławskiej*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 21 (1927), s. 33-34; W. Frątczak, *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, red. S. Kunikowski, t. 1, Włocławek 2004, s. 186-187; W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 105-113.

święcenia świątyń, ale przede wszystkim ukazać poszczególne etapy budowy świątyni i znaczenie aktu jej poświęcenia na tle ówczesnej sytuacji materialnej i społecznej mieszkańców Starokrzepic.

1. Przepisy liturgiczne dotyczące poświęcenia kościoła obowiązujące w diecezji kujawsko-kaliskiej na początku XX w.

Uroczystości poświęcenia nowo wybudowanych świątyń najczęściej odbywały się podczas cyklicznych wizytacji kanonicznych parafii, które były ważnymi wydarzeniami dla wspólnot parafialnych. Szczególny charakter posiadało przybycie do Starokrzepic bpa Stanisława Zdzitowieckiego w kolejnym roku po pożarze miejscowego kościoła. Wówczas 15 września 1909 r. odbyło się pobłogosławienie kamienia węgielnego pod budowę nowej świątyni. Następnie została odprawiona Msza św., a wieczorem wizytator oddał parafian i ich pracę przy budowie nowego kościoła opiece Serca Pana Jezusa i udzielił im błogosławieństwa Najświętszym Sakramentem. Wydarzenia te dodały parafianom nowego zapału do ukończenia rozpoczętego dzieła. Od tam mieszkancy w sposób jeszcze bardziej zdecydowany deklarowali „jak najrychlejsze wzniesienie i oddanie nowej świątyni Bogu”. Również podczas pamiętnej wizytacji parafii w 1913 r. dokonano się doniosłe poświęcenie ukończonego kościoła. Z kolei w drodze do tej miejscowości bp Stanisław Zdzitowiecki w pobliskim Kłobucku poświęcił jeden z ołtarzy tamtejszej świątyni parafialnej⁴.

Oficjalna wizyta biskupa w parafii odbywała się zgodnie ze ściśle ustalonym porządkiem. Rozpoczynała ją procesja duchowieństwa i służby liturgicznej wraz z bractwami parafialnymi w tradycyjnym porządku, która udawała się na spotkanie przybywającego dostojnika kościelnego. Szczególną rolę odgrywał proboszcz, który reprezentował całą miejscową wspólnotę i podawał biskupowi do ucałowania krucyfiks. Następnie wizytator był procesjonalnie prowadzony pod baldachimem do kościoła. Podczas uroczystego wejścia do świątyni chór wykonywał pieśń: *Ecce sacerdos magnus*. Po krótkiej modlitwie przed Najświętszym Sakramentem odbywało się błogosławieństwo wiernych. Następnie biskup zajmował miejsce na tronie, a proboszcz składał sprawozdanie z moralnego i materialnego stanu parafii. Później wizytator przemawiał do zebranych i odprawiano procesję z modlitwami żałobnymi za zmarłych na cmentarz przykościelny. Po powrocie do kościoła miała miejsca wizytacja stanu tabernakulum i postaci eucharystycznych, a następnie błogosławieństwo wiernych⁵.

⁴ *Nowa świątynia*, „Biesiada Literacka” 33 (1909) nr 45 (1960), s. 374; *Porządek III wizyty pasterskiej w 1909 r.*, KDKK 3 (1909) nr 6, s. 170; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*, KDKK 3 (1909) nr 12, s. 391, 394; *Wizyta pasterska*, „Przegląd Katolicki” 47 (1909) nr 33 (1960), s. 522.

⁵ *Ceremoniał ingresu w czasie wizyty pasterskiej*, KDKK 5 (1911) nr 4, s. 121-122.

Wyjątkowym i historycznym wydarzeniem w życiu parafialnym było uroczyste poświęcenie kościoła, które często odbywało się podczas wizytacji parafii. Ten jednorazowy obrzęd oddania budynku na wyłączną własność Bogu i dla celów sprawowania kultu religijnego dokonywał się w przypadku budowy nowej świątyni, ale także gdy doszło do przebudowy i powiększenia kościoła konsekrowanego już wcześniej. Zgodnie z przepisami liturgicznymi powinno towarzyszyć mu również poświęcenie przynajmniej jednego ołtarza, przy którym sprawowano Msze św. Obrzęd wymagał odpowiedniego przygotowania świątyni. Po obu stronach odrzwi głównego wejścia należało umieścić dwa krzyże na wysokości odpowiadającej wzrostowi dorosłego człowieka. W przypadku kamiennych odrzwi, a takie były w nowym kościele w Starokrzepicach, należało wykuć w nich jednakowe krzyże (o wielkości przynajmniej ok. 2-3 cali) i umieścić je na takiej samej wysokości. Miały one stać się „wieczystymi dowodami konsekracji kościoła”. Wewnątrz na ścianach świątyni należało namalować bądź umocować na stałe w murze dwanaście krzyży. W drugim przypadku miały one zostać wykonane z marmuru lub metalu. Należało je umieścić na wysokości około 3-4 łokci ponad posadzką kościoła. Nie powinny być one nigdy usuwane ze swoich miejsc. Pod tymi znakami wiary chrześcijańskiej montowano w murze lichtarze wraz ze świecami. Krzyże i świeczniki musiały zostać umieszczone na wszystkich czterech ścianach kościoła w miarę możliwości w równych i symetrycznych odstępach. Przykładowo po dwa lichtarze mogły być umieszczone na ścianach frontowej i tylnej, a po cztery na ścianach bocznych. Stanowiły one drugi wieczysty dowód uroczystego aktu oddania świątyni do sprawowania kultu religijnego⁶.

Kolejnym etapem przygotowań bezpośrednio przed obrzędem poświęcenia były czynności mające na celu udostępnienie miejsc, które miały zostać namaszczone poświęconym olejem. W przeddzień uroczystości należało usunąć z kościoła wszystkie ewentualne sprzęty utrudniające dojście do ścian. Konieczne było również zapewnienie swobodnego przejścia po całym kościele we wszystkich kierunkach. Należało usunąć dywany sprzed ołtarza, obrusy i lichtarze z jego mensy oraz wodę z kropielnic. Proboszcz miał za zadanie dopilnować, aby wokół świątyni panował porządek umożliwiający jej swobodne obchodzenie podczas procesji. W dniu dokonania obrzędu wcześniej rano zamykano kościół, do którego mogły wejść tylko osoby odpowiedzialne za przygotowanie niezbędnych paramentów liturgicznych. W tym dniu przed uroczystościami nie odprawiano w nim nawet Mszy św. Mogły one być jednak sprawowane w innym odpowiednim miejscu na ołtarzu przenośnym⁷.

Specjalne wymogi dotyczyły również ołtarza, który miał zostać poświęcony. Powinien on posiadać konstrukcję zamontowaną na stałe i składać się z jednolitej płyty kamiennej, stanowiącej mensę, wspartej na rogach na czte-

⁶ *Sposób uroczystej konsekracji kościoła*, KDKK 5 (1911) nr 4, s. 122.

⁷ Tamże, s. 123.

rech kamiennych słupach, pomiędzy którymi pusta przestrzeń była wypełniona murem z cegieł. Przed obrzędem poświęcenia kamienna płyta miała zostać jedynie położona na kamiennych słupach, tak by w czasie liturgii można ją było przymurować. Dokonywał tego biskup przy pomocy murarza. Na mense w miejscu przecięcia przekątnych płyty znajdował się wycięty w powierzchni krzyż o długości jednego cala. Podobne cztery wykonywano również na rogach ołtarza w odległości około 2-3 cali od krawędzi płyty. W tych miejscach ołtarz był namaszczany poświęconymi olejami, a krzyżyki przypominały o akcie oddania go wyłącznie do sprawowania kultu Bożego. Ponadto w ołtarzu należało przygotować specjalne miejsce, tzw. grób (łac. *sepulchrum*), w którym umieszczano relikwie świętych. Grób mógł zostać zlokalizowany na środku mensy, jeżeli płyta była odpowiedniej grubości, w odległości 3-4 cali od jej brzegu. W tym celu dokonywano wycięcia kwadratowej przestrzeni, której bok miał posiadać długość ok. 3-4 cali. Takie wymiary umożliwiały umieszczenie metalowej puszkę z relikwiami. Inną możliwą lokalizacją dla jej umieszczenia był mur pod mensą po frontowej stronie ołtarza. *Sepulchrum* zamykano odpowiednio dopasowanym kamieniem z wyciętym po stronie zewnętrznej krzyżem, który stanowił kolejny dowód aktu poświęcenia ołtarza i oznaczał miejsca złożenia relikwii. W przypadku gdy ołtarz posiadał stałe marmurowe antepedium, na jego środku należało umieścić osadzony na stałe duży metalowy krzyż, a jeśli antepedium było zmieniane i dostosowywane do koloru szat liturgicznych, duży krzyż miał zostać namalowany na środku muru czyli ściany przedniej ołtarza, która była zakrywana przez antepedium. Krzyż ten stanowił dowód obrzędu poświęcenia ołtarza⁸.

Ceremonia poświęcenia kościoła rozpoczynała się wigilią tej uroczystości, podczas której przygotowywano relikwie świętych w odpowiednim miejscu zlokalizowanym blisko kościoła. W przeznaczonym do tego pomieszczeniu bądź namiocie należało przygotować dwa stoliki. Jeden z nich służył jako tron dla relikwii, dlatego nakrywano go obrusem i ustawiano na nim świece. W nocy przy relikwiach odmawiano specjalne modlitwy i śpiewano pieśni. Ponadto należało przygotować okrągłą lub prostokątną, cynową bądź miedzianą puszkę wraz z przykryciem. Poza relikwiami wkładano do niej kadzidło i kartkę z odpowiednim opisem. Puszka miała posiadać 3 cale średnicy i 1,5 cala wysokości. Należało ją obwiązać na krzyż czerwoną wstążką i opatrzyć pieczęcią biskupią. Bezpośrednio przed liturgią należało przygotować wszystkie niezbędne paramenty liturgiczne, które były wykorzystywane podczas obrzędu poświęcenia⁹. Troszczono się, aby w zakrystii odpowiednio

⁸ *Sposób uroczystej konsekracji kościoła. Przygotowanie ołtarza*, KDCK 5 (1911) nr 4, s. 123-124.

⁹ Na stoliku przed głównymi drzwiami kościoła umieszczano naczynie z wodą do pobłogosławienia i drugie mniejsze naczynie służące do czerpania wody oraz kociołek, sól i dwa kropidła z hizopu. Konieczne były ponadto dwa lichtarze ze świecami dla akolitów, krzyż procesyjny, mały dywan i faldistorium, na którym zasiadał celebrans. Z kolei wewnątrz

wcześniej zostały umieszczone potrzebne szaty liturgiczne dla celebransa, duchownych asystujących i służby liturgicznej¹⁰. Wcześniej rano ziemię wokół kościoła posypywano zieloną trawą, która miała spełniać funkcję ozdobną. Do tak przygotowanej świątyni przybywał biskup, proboszcz i pozostałe duchowieństwo, które uczestniczyło w obrzędzie jej poświęcenia¹¹.

2. Z przeszłości parafii w Starokrzepicach

Położenie Starokrzepic na szlaku handlowym prowadzącym z Krakowa do Wrocławia wpłynęło na powstanie parafii w tej miejscowości¹². Do ok. 1356 r. posiadała ona nazwę Krzepice. Początkowo miejscowa wspólnota duszpasterska posiadała wezwanie Wszystkich Świętych i znajdowała się w granicach ziemi rudzkiej, a w ramach administracji kościelnej – w archidiecezji gnieźnieńskiej. Pierwsza wzmianka o Starokrzepicach pochodzi z dokumentu księcia wrocławskiego i arcybiskupa-elekta Salzburga Władysława IV datowanego na 1267 r. Miejscowość ta została zajęta przez władcę oraz

świątyni przygotowywano na środku nawy dywanik pod falditorium, a w bocznych nawach: po jednej stronie naczynie z popiołem przesianym przez sito, a po drugiej – pulpit z pontyfikałem dla osób śpiewających. Ponadto ważne zadanie spełniały schody z poręczami, które umożliwiały namaszczenie krzyżyków umocowanych na ścianach. W pobliżu ołtarza ustawiano dwa nakryte obrusami stoliki. Na jednym z nich, przygotowanym do złożenia relikwii, ustawiano cztery lichtarze ze świecami, a na drugim – naczynia z poświęconymi olejami krzyżma i katechumenów, dwie gąbki, wodę w naczyniu do pobłogosławienia, czerpak i kociołek, garść soli, garść popiołu, butelkę wina, dwa kropidła z hizopu, funt kadzidła mającego być w połowie sproszkowanym a w pozostałej części – w 25 kawałkach, pięć krzyżyków wykonanych z 5-calowych kawałków świec woskowych czyli stoczków, dwa ręczniki z grubego płótna do wytarcia ołtarza, kilka kawałków stoczka do zapalenia, dwie małe łopatki drewniane do zbierania resztek niespalonych stoczków i kadzidła, sól, chleb do wytarcia rąk z olejów, wodę do umycia rąk i kilka ręczniczków, a także około jednej kwaterki (ok. ¼ litra) gipsu palonego lub cementu. Wszystkie paramenty układano na specjalnych tacach. Do przenoszenia relikwii należało przygotować specjalne nosze, na których znajdowała się ozdobna czerwona poduszka i czerwona tkanina do nakrycia szkatułki z relikwiami. Ponadto przygotowywano trzy obrusy na ołtarz i płótno napojone woskiem dla nakrycia mensy pod obrusami. Potrzebnych było również siedem lichtarzy ze świecami do ustawienia na ołtarzu oraz kielich z puryfikaterzem, pateną, hostią, palką i korporalem, a także ampułki z winem i wodą, trybularz, krucyfiks na ołtarz oraz mszał.

¹⁰ Używano alb, humerałów i pasków oraz białych i czerwonych stuł i ornatów. Białe szaty wkładali: celebrans, diakoni, proboszcz i inny kapłan asystujący, zaś czerwone – kapłani niosący w procesji relikwie. Pozostali księża ubierali komże.

¹¹ *Sposób uroczystej konsekracji kościoła. Przygotowanie rzeczy*, KDCK 5 (1911) nr 4, s. 124-125.

¹² J. Rajman, *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998, s. 129-175; J. Związek, *Z przeszłości miasta i parafii Krzepice*, [w:] *Krzepice – dwie kultury – wspólna pamięć*, red. E. Gut, Krzepice 2008, s. 7; B. Jozsko, *Dzieje kościoła św. Jadwigi Śląskiej i św. Mikołaja Biskupa w Biskupicach*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” (dalej: RPO) 8 (2015), s. 99; J. Związek, *Religijne dzieje ziemi myszkowskiej na przestrzeni stuleci*, „Zeszyty Myszkowskie” 3 (2016), s. 11; J. Kopiec, *Diecezja wrocławska i Olesno przez 500 laty*, RPO 12 (2019), s. 62.

przyłączona do Śląska i jednocześnie diecezji wrocławskiej. Ten rok przyjęto również za początek powstania parafii, ponieważ nie była znana dokładna data jej erygowania. W XVII w. potwierdził to ks. Szymon Maciołkowski CRL, proboszcz w Starokrzepicach, który spisał fundusz miejscowego kościoła¹³. Pierwsza drewniana świątynia prawdopodobnie przetrwała aż do XVIII w. Z pewnością wyróżniała się swoim wyglądem spośród innych zabudowań miejscowości oraz odgrywała ważną rolę w kształtowaniu religijnej świadomości wiernych i w życiu społecznym lokalnej wspólnoty. Zgodnie z relacją z 1679 r. kościół posiadający wezwanie Wszystkich Świętych mierzył 23 łokcie¹⁴ długości i 10 łokci szerokości. W ołtarzu głównym umieszczono rzeźby i obrazy, a niektóre jego elementy zostały pozłoczone. Ponadto we wnętrzu znajdowały się jeszcze dwa inne ołtarze. Po śmierci księcia Władysława IV prawo mianowania proboszcza w Starokrzepicach należało do króla polskiego. W 1552 r. król Zygmunt II August przekazał je Zakonowi Kanoników Regularnych św. Augustyna Kongregacji Laterańskiej Najświętszego Zbawiciela, który od 1466 r. posiadał swój klasztor w pobliskich Krzepicach. Odtąd kanonicy regularni prowadzili duszpasterstwo także w sąsiedniej miejscowości, mimo że znajdowała się ona na terenie sąsiedniego archidiecezjalnego oleskiego w diecezji wrocławskiej. 7 października 1720 r. parafię w Starokrzepicach wizytował biskup pomocniczy diecezji wrocławskiej Elias Daniel von Sommerfeld. Wówczas do tej placówki duszpasterskiej, liczącej 512 katolików, poza Starokrzepicami należały także Kostrzyna i „kilka domków zwanych Podłęże”. Cmentarz przykościelny posiadał drewniane ogrodzenie. We wnętrzu świątyni znajdowało się kilka obrazów przedstawiających świętych¹⁵.

¹³ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz), sygn. *Teki Patykiewicza* AD III-136, k. 4, 6-7; J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, t. 2, Breslau 1864, s. 119; *Codex Diplomaticus Silesiae*, red. H. Markgraf, J.W. Schulte, t. 14: *Liber Foundationis Episcopatus Vratislaviensis*, Breslau 1889, s. 172; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, F. Sulimierski, t. 11, Warszawa 1890, s. 259; H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Breslau 1902, s. 146; W. Schulte, *Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte*, t. 23, Breslau 1918, s. 209; S. Kozierowski, *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 7: P-Ż i uzupełnienie, Poznań 1928, s. 135; W. Patykiewicz, *Nieznaný dokument księcia Władysława Wrocławskiego z 1267 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1957), z. 2, s. 390-394; R. Rosin, *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średnio-wieczu*, Warszawa 1963, s. 72, 144-145; *Wykaz kościołów diecezji wrocławskiej z 1667 r.*, oprac. J. Kopiec, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK) 55 (1987), s. 184-185; J. Związek, *Starokrzepice*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 18, Lublin 2013, kol. 852; J. Kopiec, *Dekanat oleski Kościoła katolickiego na przestrzeni wieków*, RPO 14 (2021), s. 96.

¹⁴ Łokieć – jednostka długości wynosząca w 1651 r. w Polsce ok. 57,7 cm. Taką samą długość posiadał łokieć warszawski w XVIII w. Por. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, t. 3, Warszawa 1902, s. 163.

¹⁵ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, sygn. *Zarząd duchowy diecezji* (dalej: ZDD)

W 1736 r. w miejscu dawnego kościoła staraniem kanoników regularnych wybudowano z drewna modrzewiowego nową świątynię. Poprzednia była w złym stanie technicznym i nie posiadała wystarczających rozmiarów, które mogłyby odpowiadać potrzebom rosnącej liczby wiernych. Jej wymiary obejmowały 47 łokci długości, 18 łokci szerokości oraz 11,5 łokcia wysokości. W północnej części kościoła znajdowała się kaplica św. Barbary, która była związana z miejscowym bractwem pod wstawiennictwem tej świętej, które zostało erygowane 16 września 1735 r. przez papieża Klemensa XII. Przynależność do stowarzyszenia wiązała z kultem św. Barbary jako patronki dobrej śmierci, której opiece wierni powierzali się na całe życie, a zwłaszcza w momencie śmierci. Poza parafianami do Bractwa św. Barbary należało wiele osób z okolicznych miejscowości. Łącznie w latach 1736-1817 zapisało się do niego ponad 2140 członków. Dekretem z 12 grudnia 1809 r., wydanym na zamku w Ciężeniu, doszło do zakończenia działalności kanoników regularnych w Krzepicach i jednocześnie w Starokrzepicach¹⁶.

30 czerwca 1818 r. papież Pius XI wydał bullę: *Ex imposita nobis*, na mocy której doszło do reorganizacji struktury diecezjalnej na ziemiach polskich. W konsekwencji parafia w Starokrzepicach została wyłączona z diecezji wrocławskiej i włączona w granice diecezji kujawsko-kaliskiej. W wyniku ukazu cara Aleksandra II z 31 grudnia 1866 r., który nakazywał dostosowanie terytorialne dekanatów do granic powiatów, parafia została włączona do dekanatu częstochowskiego¹⁷. W latach 30. XIX w. dochodziło do częstych zmian proboszczów, a parafia borykała się z brakiem stałego duszpasterza. Jednocześnie świątynia parafialna i inne zabudowania kościelne ulegały

79, k. 22; tamże, sygn. ZDD 159, k. 296; J. Jungnitz, *Visitationsberichte der Diözese Breslau*, t. 1: *Archidiakonat Oppeln*, Breslau 1904, s. 50, 334; S. Muznerowski, *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914, s. 21-22; W. Patykiewicz, *Chronologia parafii diecezji częstochowskiej*, „Częstochowski Wiadomości Diecezjalne” 40 (1966) nr 3, s. 68; B. Kumor, *Brewa papieskie włączające Nowy Śląsk do diecezji wrocławskiej*, ABMK 16 (1968), s. 312; *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1968*, oprac. L. Sokołowski, W. Patykiewicz, J. Walicki, Częstochowa 1968, s. 174-175.

¹⁶ AACz, sygn. *Księgi parafialne* (dalej: KP) 354, *Clemens P.P. XII Ad perpetuam rei memoriam z 16 września 1735 r.*, k. 1; tamże, *Ad maiorem Dei gloriam et honorem sancta Barbara virginis et martyris*, k. 15-64, tamże, *Privilegium Romanum Confraternitatis Patrona bona mortis S. Barbara virginis et martyris Clemens Papa XII Ad perpetuam rei memoriam z 16 września 1735 r.*, k. 5-7; tamże, *Sposób przyjmowania braci i sióstr do Bractwa Panny i Męczenniczki Barbary Świętej*, k. 8-11; Archiwum parafii w Starokrzepicach (dalej: APS), brak sygn., J. Synowicz, *Historia kościoła parafialnego w Starokrzepicach, 1884 r.*, b.p.; *Ze Starokrzepic (dekanat częstochowski)*, „Przegląd Katolicki” 16 (1878) nr 31, s. 487.

¹⁷ *Elenchus Universi Cleri Dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis [1820]*, Varsaviae 1820, s. 22; *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1870*, Varsaviae 1870, s. 31; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro anno Domini 1879*, Varsaviae 1878, s. 51-52; W. Urban, *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962, s. 11; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*. (Cd.), ABMK 19 (1969), s. 309; J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 25.

stopniowej degradacji. W 1859 r. administratorem w Starokrzepicach został ks. Gabriel Krasicki¹⁸. Wówczas rozpoczęto remont kościoła, który w bardzo trudnej sytuacji materialnej został dokończony staraniem jego następcy – ks. Jana Rutkowskiego¹⁹. Dzięki temu oddaliły się niesprzyjające okoliczności, które mogły spowodować likwidację tej samodzielnej placówki duszpasterkiej²⁰. Wielką troską o rozwój duchowy wiernych i stan materialny parafii odznaczał się również ks. Walery Pogorzelski²¹ przebywający w Starokrzepicach na przełomie wieków XIX i XX. W 1904 r. jego następcą został ks. Jan Patorski²². Bez wątplenia najważniejszymi wydarzeniami w tym okresie były pożar modrzewiowego kościoła, do którego doszło 20 października 1908 r., a także budowa nowej, murowanej świątyni (w latach 1909-1912) pod wezwaniem Przemienia Pańskiego oraz jej poświęcenie 16 maja 1913 r. Tego aktu dokonał bp Stanisław Zdzitowiecki. W 1917 r. nowym proboszczem został ks. Franciszek Bieniasiewicz²³, który kontynuował prace wokół wypo-

¹⁸ Ks. Gabriel Krasicki (1818-1863) – święcenia kapłańskie przyjął w 1842 r. W latach 1859-1862 był komendarem w Starokrzepicach. Zginął w czasie powstania styczniowego. Por. *Elenchus Cleri Saecularis ac Regularis Dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno 1860*, Varsaviae 1860, s. 34; *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1861*, Varsaviae 1861, s. 36; *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1862*, Varsaviae 1862, s. 36; H. Rola, *Powstanie styczniowe na ziemi częstochowskiej*, Katowice 1965, s. 61; J. Seweryn, *Udział duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej w powstaniu styczniowym*, Włocławek 2003, s. 85; J. Szymański, *Represje carskie wobec duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej po powstaniu styczniowym*, ABMK 105 (2016), s. 316.

¹⁹ Ks. Jan Rutkowski (1817-1899) – święcenia kapłańskie przyjął w 1841 r. W latach 1862-1882 był komendarem w Starokrzepicach. Por. *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1863*, Varsaviae 1863, s. 36; *Ze Starokrzepic (dekanat częstochowski)*, „Przegląd Katolicki” 16 (1878) nr 31, s. 488-489; *Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1899*, Vladislaviae 1899, s. 22; J. Kapuściński, *Duchowieństwo parafii Dobryszyce*, „Zeszyty Radomszczańskie” 9 (2014), s. 244, 248; J. Związek, *Parafia Dobryszyce w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, „Zeszyty Radomszczańskie” 9 (2014), s. 238-239.

²⁰ AACz, sygn. *Księgi dziekańskie 123*, Pismo ks. Gabriela Krasickiego, proboszcza parafii Starokrzepice do Wielmożnego Księdza Brzezińskiego, Dziekana dekanatu krzepickiego, Asesora kasy piotrkowskiego, Kanonika kaliskiego, Proboszcza w mieście Krzepicach z 20 sierpnia 1860 r., k. 1218.

²¹ Ks. Walery Pogorzelski (1870-1941) – w 1893 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1897-1904 był proboszczem w Starokrzepicach. Por. R. Kaczmarek, *Pogorzelski Walery*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. 27, 1982-1983, s. 216; K. Studnicka, *Kronika wojny spisana przez ks. Walerego Pogorzelskiego, proboszcza parafii pw. Wszystkich Świętych w Sierdzu, w latach 1939-1941*, „Częstochowskie Teki Historyczne” 2 (2011), s. 268-280.

²² Ks. Jan Patorski (1871-1940) – w 1896 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1904-1917 był proboszczem w Starokrzepicach. W latach 1909-1912 jego staraniem wybudowano nowy kościół. Zob. AACz, sygn. *Akta personalne* (dalej: AP) 153, *Curriculum vitae księdza Jana Patorskiego z 30 grudnia 1920 r.*, b.p.; tamże, *Pismo ks. Felicjana Szklanego do Najprzewielebniejszej Eksceleencji z 30 lipca 1940 r.*, b.p.

²³ Ks. Franciszek Bieniasiewicz (1878-1947) – w 1907 r. przyjął święcenia kapłańskie. W la-

sażania wnętrza kościoła. W 1918 r. kaplica w Podłężu Królewskim, będąca własnością wiernych wyznania prawosławnego, została przekazana Kościołowi katolickiemu, a w 1921 r. do parafii zostały przyłączone wsie Bobrowa i Stanki, które zostały odłączone od wspólnoty duszpasterskiej w Żytniowie²⁴.

W następstwie bulli: *Vixdum Poloniae unitas* wydanej 28 października 1925 r. przez papieża Piusa XI doszło do powstania diecezji częstochowskiej (od 1992 r. archidiecezji), w której znalazła się m.in. parafia w Starokrzepicach licząca wówczas ok. 3 tys. wiernych. W tym okresie nadal ważną rolę w duszpasterstwie odgrywało cieszące się długą tradycją miejscowe Bractwo św. Barbary. W latach 1926-1937 zapisało się do niego prawie 200 nowych członków. Jednocześnie swoją działalność zapoczątkowały stowarzyszenia katolickie będące nowoczesnymi formami duszpasterstwa. W okresie międzywojennym mogły one prowadzić nieskrępowaną działalność i przyczyniały się m.in. do poprawy poziomu życia parafian²⁵.

3. Okoliczności i przebieg poświęcenia kościoła w Starokrzepicach

Na początku XIX w. doszło do przekazania świątyni parafialnej w Starokrzepicach pod opiekę duchowieństwa parafialnego. Wówczas nastąpił okres jej stopniowej degradacji, która została zahamowana dopiero po 50 latach. Momentem przełomowym były działania kolejnych proboszczów – ks. Gabriela Krasickiego i ks. Jana Rutkowskiego, którym udało się zmienić zubożone nastawienie wiernych do spraw kościelnych. Wówczas przeprowadzono generalny remont kościoła, do którego na pamiątkę tych wydarzeń zakupiono obraz Przemienienia Pańskiego mający stać się namacalnym dowodem duchowej przemiany parafian. W kolejnych latach miejscowy obiekt sakralny był otaczany szczególną troską, a kolejni proboszczowie cieszyli się szacunkiem mieszkańców Starokrzepic i okolicy, którzy składali znaczne ofiary na cele kultu religijnego²⁶.

tach 1917-1938 był proboszczem w Starokrzepicach. Zob. AACz, sygn. AP 8, *Curriculum vitae ks. Franciszka Bieniasiewicza z 4 kwietnia 1921 r.*, b.p.; Archidiecezja częstochowska. Katalog 2011, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012, s. s. 764.

²⁴ *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, s. 313.

²⁵ AACz, sygn. *Księgi biskupie i kurialne 102, Kwestionariusz parafii Starokrzepice z 15 września 1949 r.*, k. 746; tamże, sygn. KP 354, [*Listy osób zapisanych do Bractwa św. Barbary w latach 1926-1937*] r., b.p.; *Bulla Vixdum Poloniae unitas*, „Acta Apostolicae Sedis” 17 (1925), s. 521-528; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Częstochoviensis pro anno Domini 1926*, Częstochoviae 1926, s. 35; J. Związek, *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2 (1974), s. 13-18.

²⁶ M. Widera, *Budowa i poświęcenie kościoła w Starokrzepicach (1909-1913). Folder okolicznościowy parafii Przemienienia Pańskiego w Starokrzepicach wydany w 110. rocznicę poświęcenia kościoła*, Opole 2023, s. 5-6.

3.1. Pożar drewnianej świątyni i budowa murowanej

Świątynia parafialna, wyremontowana z wielkim trudem pod koniec XIX w., doszczętnie spłonęła 20 października 1908 r. Były proboszcz ks. Walerj Pogorzelski, który dostrzegał jej walory i doceniał pracę kolejnych proboszczów nad przywróceniem jej godziwego stanu technicznego, nawet po wielu latach ubolewał nad pożarem tego modrzewiowego kościoła. Opisał to w następujący sposób: „Po nabożeństwie różańcowym chłopiec na pełnym ognia trybularzu zawiesił komżę. Organista [Józef] Mariankowski zamykając zakrystię, nie dojrzał, bo mu kartofle wykopane z pola przywieźć mieli. Płomień ogarnął całą budowlę, prawie nic nie wyniesiono. Organista trzy dni się ukrywał, bo parafianie chcieli go w ogień wrzucić”²⁷. W wyniku tych niespodziewanych wydarzeń mieszkańcy Dankowic Piasków, Kostrzyny, Kotar, Podłęża Królewskiego i Starokrzepic zostali pozbawieni własnego miejsca kultu, w którym dotychczas gromadzili się na wspólnej modlitwie i przyjmowali sakramenty święte. To wydarzenie było „dla serc parafian starokrzepickich bardzo bolesnym ciosem, a jednak pod nim nie upadli, przeciwnie, [ich] energia i ochota wzmożyły się”. W podobny sposób relacjonował te wydarzenia ks. Jan Patorski: „Straszna to była klęska dla parafian, ale nie upadli oni na duchu, lecz pogodziwszy się z losem, zabrali się do wzniesienia Najwyższemu nowego przybytku”²⁸.

Kilkanaście dni po tych wydarzeniach – 4 listopada 1908 r. odbyło się zebranie parafialne, podczas którego jednogłośnie postanowiono na miejscu spalonej świątyni rozpocząć sposobem gospodarczym budowę nowej. W tym celu rozpoczęto przygotowywanie potrzebnych materiałów budowlanych, a na pokrycie kosztu ich zakupu planowano przeznaczyć środki uzyskane z tytułu odszkodowania za spalony kościół. Do realizacji zadań związanych z budową wyznaczono członków miejscowego dozoru kościelnego i specjalny komitet. Oprócz tego podjęto decyzję o rozdzieleniu pomiędzy parafian brakującej kwoty (ponad 20 tys. rub.) w ramach składki, której wysokość miała zostać uzależniona od stawki płaconego podatku od nieruchomości. Zebrane środki miały być wydatkowane na realizację kolejnych etapów budowy w następujących transzach: w 1910 r. – 10 tys. rub. i 64 kop., w 1911 r. – 5 tys. rub. i 32 kop. oraz w 1912 r. – 5 tys. rub. i 32 kop. Taki sposób finansowania nowego kościoła był jedynym z wówczas możliwych, ponieważ istniały znikome szanse na uzyskanie kredytu w ramach funduszu przeznaczonego na budownictwo kościelne w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

²⁷ W. Pogorzelski, *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935, s. 78.

²⁸ *Nowa świątynia*, „Biesiada Literacka” 33 (1909) nr 45 (1960), s. 374; *Porządek III wizyty pasterskiej w 1909 r.*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (dalej: KDKK) 3 (1909) nr 6, s. 170; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*. Starokrzepice, KDKK 3 (1909) nr 12, s. 394; *Wizyta pasterska*, „Przegląd Katolicki” 47 (1909) nr 33 (1960), s. 522; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*. Starokrzepice, KDKK 7 (1913) nr 9, s. 282.

Projekt kościoła wraz z kosztorysem obliczonym na kwotę 29 002 rub. i 99 kop. wykonał inżynier powiatu częstochowskiego Leon Mońkowski. Następnie został on uzupełniony przez warszawskiego architekta Wiesława Kononowicza. 25 maja 1909 r. naczelnik powiatu częstochowskiego przedstawił dokumentację do zatwierdzenia Piotrkowskiemu Urzędowi Gubernialnemu. 24 listopada 1909 r. zwołano w Starokrzepicach kolejne zebranie parafialne pod przewodnictwem wójta gminy w Kuźniczce Pawła Grzyba. Uczestniczyło w nim 179 osób spośród 261 posiadających prawo głosu. Wówczas wójt zaproponował ponowne omówienie sposobu budowy kościoła i przedstawił zebranym warunki wydane przez urząd powiatowy. 28 maja 1910 r. decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wydano ostateczną zgodę na wybudowanie sposobem gospodarczym nowego kościoła i nie wniesiono żadnych uwag do zaproponowanego sposobu finansowania inwestycji. W związku z tym parafianie rozpoczęli gromadzenie środków finansowych i podjęli się realizacji bardzo kosztownej budowy angażując się także osobistym wkładem poprzez podejmowanie prac fizycznych i transportu materiałów budowlanych. Składki na budowę kościoła zgodnie z zatwierdzonymi listami wpłaciło 275 rodzin z Dankowic Piasków, Kostrzyny, Kotar, Podłęża Królewskiego i Starokrzepic²⁹.

15 września 1909 r. bp Stanisław Zdzitowiecki podczas wizytacji parafii w Starokrzepicach dokonał pobłogosławienia kamienia węgielnego pod budowę nowej świątyni. Kolejne etapy jej wznoszenia przebiegały zgodnie z projektem. Pierwszym z nich były prace ziemne i wylewanie fundamentów. Następnie wzniesiono mury świątyni i wykonano sklepienia. Użyto do tego ponad 518 tys. sztuk cegieł. Następnie przeprowadzono prace ciesielskie i dekarские. Dachy pokryto ogniotrwałą dachówką fałdowaną z podwarszawskich Zakładów Ceramicznych „Pustelnik”. Nad nawą główną wybudowano 7-metrową wieżyczkę (sygnaturę), w której umieszczono dzwon będący jedynym elementem pozostałym ze spalonego kościoła. Została ona pokryta blachą cynkową. Kolejnym etapem budowy było wykonanie schodów, posadzek z kamiennych płytek oraz gzymsów i tynków wewnętrznych. Niezbędne było również wykonanie stolarki okiennej i drzwiowej. Ostatnim etapem prac było wykończenie wnętrza świątyni, które ze względu na ograniczone środki finansowe było realizowane w kolejnych latach. Podstawowym elementem koniecznym do sprawowania kultu był ołtarz główny. Niezbędne dla odpowiedniego poziomu liturgii były również organy. Na chórze wykonano

²⁹ Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej: APŁ), sygn. *Rząd Gubernialny Piotrkowski* (dalej: RGP) 8051, *Приговоръ отъ 26 октября 1908 г.*, k. 3-5; tamże, sygn. RGP 10324, *Письмо Начальника Ченстоховскаго Уезда въ Петроковское Губернское Правление отъ 12 мая 1909 г.*, k. 6; tamże, *Приговоръ приходскаго схода Старокржепицкаго римско-католическаго прихода состоявилагося 11 ноября 1909 г.*, k. 72; tamże, *Письмо Канцелярий Варшавскаго Генераль-Губернатора Петроковскому Губернатору отъ 28 мая 1910 г.*, k. 78-79; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*. Starokrzepice, KDKK 7 (1913) nr 9, s. 282.

balustradę w stylu romańskim. Planowano również wykonanie kamiennej ambony oraz ławek i konfesjonałów, a także zakup koniecznych sprzętów kościelnych³⁰.

Już w 1912 r. zwieńczeniem kilkuletnich starań parafian była ukończona świątynia parafialna wybudowana w niejednolitym stylu, z półokrągłymi oknami i wieżą w stylu neogotyckim o wysokości 37 m. Budowa kościoła pochłonęła ok. 40 tys. rub. nie licząc osobistego wkładu parafian. Ich postawa i zaangażowanie w tym zakresie zostały opisane w następujący sposób: „Zdumienie ogarnia, gdy się spojrzy na podobne czyny wykonane przez ludzi dobrej woli³¹ .

3.2. Uroczystość poświęcenie nowej świątyni

Ukończenie budowy kościoła w Starokrzepicach nastąpiło w 1912 r. Wówczas, mimo konieczności dalszego wyposażania wnętrza, mogło rozpocząć się w nim sprawowanie kultu Bożego. W tym celu podczas parafialnej uroczystości odpustowej 6 sierpnia 1912 r. proboszcz ks. Jan Patorski dokonał benedykacji czyli wstępnego poświęcenia świątyni. Odtąd rozpoczęto w niej odprawianie nabożeństw i udzielanie sakramentów. Wówczas parafia mogła powrócić do celebrowania w odpowiednich warunkach uroczystości kościelnych, które przez kilka lat w wyniku pożaru drewnianego kościoła były sprawowane w miejscowej plebanii³².

Uroczyste poświęcenie świątyni odbyło się 16 maja 1913 r. Obrzęd dokonał bp Stanisław Zdzitowiecki podczas wizytacji kanonicznej parafii w dniach 15-16 maja. Pasterz diecezji przybył do Starokrzepic z Kłobucka, gdzie dokonał poświęcenia głównego ołtarza. Wcześniej przebywał przez kilka dni na Jasnej Górze. W drodze do Starokrzepic zatrzymał się w kościele w Krzepicach, gdzie wygłosił krótkie przemówienie do zebranych ludzi. Do powitania bpa Stanisława Zdzitowieckiego przez proboszcza ks. Jana Patorskiego wraz z wiernymi doszło przy udekorowanej bramie ustawionej na granicy parafii. Następnie zebrani udali się w kierunku nowej świątyni. Wówczas biskup wraz z towarzyszącymi mu kapłanami po raz pierwszy ujrzeli owoce kilkuletnich starań proboszcza i parafian w postaci ukończonego kościoła, którego widok wywołał zdumienie. W relacji z tego wydarzenia zapisano: „Kościół uderza oryginalnym wyglądem. Ma on w charakterze swoim coś z kościółków jakie się spotyka w uroczym Tyrolu lub też w południowej

³⁰ APŁ, sygn. RGP 10324, *Смета на постройку въ 1909 году р[имско]-католическаго костела въ дер[евне] Старокржепице Ченстоховскаго Уезда Петроковской Губ[ернии] отъ 21 апреля 1909 г.*, k. 15-19, 21-22, 24-30.

³¹ *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej. Starokrzepice*, KDKK 7 (1913) nr 9, s. 282.

³² Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie (dalej: AKMCz), sygn. *Akta parafialne* (dalej: APar) 295, F. Chmura, *Z historii parafii Starokrzepice*, k. 2; APS, brak sygn., *Parafia Starokrzepice – rys historyczny*, b.p.

Bawarii. Oko trudno oderwać od szczegółów, tak doskonale układają się one w harmonijną całość". Po złożeniu przez ks. Jana Patorskiego sprawozdania ze stanu parafii głos zabrał bp Stanisław Zdzitowiecki, który „nader serdecznie dziękował parafianom za ich ofiarność i zaznaczył, że prócz nagrody od Boga ta podzięką pasterska należy im się sprawiedliwie”³³.

W kolejnym dniu – 16 maja 1913 r. doszło do poświęcenia kościoła zgodnie ze wszystkimi elementami wyjątkowej liturgii. Podczas Sumy pontyfikalnej celebrowanej w nowo poświęconej świątyni przez bpa Stanisława Zdzitowieckiego kazanie wygłosił ks. Stefan Ludwikiewicz, proboszcz z Żytniowa. Uroczystość odbyła się z należną powagą i okazałością wszystkich zaplanowanych obrzędów liturgicznych. Uczestniczyło w niej ok. 30 kapłanów oraz pielgrzymi, którzy przybyli z Krzepic, Przystajni i Truskolas. Na zakończenie Mszy św. biskup udzielił zebranych uroczystego błogosławieństwa apostołskiego wraz z odpustem zupełnym. Po obiedzie odbyła się katechizacja dzieci, które były bardzo dobrze przygotowane z zakresu znajomości prawd wiary. Następnie wizytator udzielił sakramentu bierzmowania aż 1443 osobom. Poza parafianami w tym gronie znalazły się osoby z okolicznych parafii. Wieczorem przy udziale duchowieństwa w sali strażackiej wystawiono okolicznościowe przedstawienie. Nazajutrz, w sobotę 17 maja, biskup wyjechał do Częstochowy po odprawieniu cichej Mszy św. Podczas podróży zatrzymał się u krewnych Zaleskich w niedalekim Pierzchnie, a wieczorem przyjechał na Jasną Górę. Następnego dnia ok. godz. 11.00 wyjechał pociągiem kolei wiedeńskiej do Włocławka³⁴.

Zakończenie

Uroczyste poświęcenie kościołów było zwieńczeniem wieloletnich starań parafian pragnących posiadać własne miejsca przeznaczone wyłącznie dla celów religijnych. W tych działaniach byli oni wspierani przez swoich duszpasterzy mimo niesprzyjających warunków materialnych i politycznych. Okazją do wspólnego świętowania ukończonego dzieła była uroczystość oddania budynku wyłącznie dla celów kultu religijnego. Jej przebieg został szczegółowo uregulowany i zaplanowany. Administratorzy parafii byli zobligowani do pieczołowitego przygotowania wszystkich paramentów i elementów wyposażenia świątyni, które były wykorzystywane podczas niezwykle

³³ *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej*, KDKK 7 (1913) nr 9, s. 282; *Z diecezji kujawsko-kaliskiej*, „Przegląd Katolicki” 51 (1913) nr 10, s. 147-148.

³⁴ AKMCz, sygn. APar 295, *Kartoteka parafii Przemienienia Pańskiego w Starokrzepicach z 1960 r.*, k. 1; APS, brak sygn., *Parafia Starokrzepice – rys historyczny*, b.p.; *Na chwałę Bożą*, „Biesiada Literacka” 37 (1913) nr 33 (1960), s. 135; *Porządek I wizyty pasterskiej w 1913 r.*, KDKK 7 (1913) nr 2, s. 44-45; *Sprawozdanie z wizyty pasterskiej. Starokrzepice*, KDKK 7 (1913) nr 9, s. 282-283; *Wizytacje pasterskie*, „Kurier Warszawski” 93 (1913) nr 135, s. 10; *Z diecezji kujawsko-kaliskiej*, „Przegląd Katolicki” 51 (1913) nr 10, s. 147-148.

podniosłej liturgii poświęcenia kościoła odbywającej się podczas kanonicznej wizytacji biskupiej.

Niespodziewany pożar kościoła w Starokrzepicach 20 października 1913 r. początkowo wzbudził trwogę wśród ludności miejscowej parafii, która cieszyła się własną świątynią nieprzerwanie od XIII w. Wkrótce jednak lokalna społeczność zjednoczyła się wokół wspólnego celu, którym stało się wzniesienie nowego miejsca kultu Bożego. Mimo trudności materialnych mieszkańców Dankowic Piasków, Kostrzyny, Kotar, Podłęża Królewskiego i Starokrzepic, utrzymujących się głównie z rolnictwa i sezonowej emigracji zarobkowej do Niemiec, jednogłośnie zdecydowano się przeznaczyć na ten cel składkę uzależnioną od wysokości płaconego podatku gruntowego. Dodatkowego entuzjazmu parafianom dodało uroczyste pobłogosławienie kamienia węgielnego przez pasterza diecezji kujawsko-kaliskiej w 1909 r. Wówczas zadeklarowali oni jeszcze większą gorliwość w kontynuowaniu prac budowlanych. Zwieńczeniem ich kilkuletnich starań pod kierunkiem proboszcza ks. Jana Patorskiego było uroczyste poświęcenie kościoła, które nastąpiło 16 maja 1913 r. Obrzędu tego, przy licznych udziałach duchowieństwa i wiernych z okolicznych parafii, dokonał bp Stanisław Zdzitowiecki. Należy zaznaczyć, iż od tego momentu nastąpiło nowe ożywienie religijności mieszkańców. Zaangażowali się oni w działalność nie tylko posiadającego długą tradycję Bractwa św. Barbary, ale także w nowoczesne formy duszpasterstwa stanowego, które na szeroką skalę były rozwijane przez kolejnych duszpasterzy. Ponadto kolejne pokolenia parafian troszczyły się o odpowiednie utrzymanie świątyni poprzez przeprowadzanie jej koniecznych remontów.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu

Zarząd duchowy diecezji

sygn. 79, *Relatio visitationis Archidiaconatus Oppoliensis 1697 per Ducatus: Oppoliensem, Ratiboriensem, Teschinensem et eiusdem Districtus adjacentes (Pars II – continens archipresbytaeratus: Rosenbergensem, Magno Strelicensensem, Viesdensensem, Pisquicensensem, Gliviciensensem, Sorensensem).*

sygn. 159, 1720. *Visitatio archipresbyteratuum Archidiaconatus Oppoliensis: Oppoliensis, Falkenbergensis, Lublinicensis, Cilcensis, Rosenbergensis.*

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie**Akta personalne**

sygn. 8, *Akta personalne ks. Franciszka Bieniasiewicza* [1921-1946].

sygn. 153, *Akta personalne ks. Jana Patorskiego* [1920-1940].

Księgi biskupie i kurialne

sygn. 102, *Kwestionariusz czyli dane do rocznika jubileuszowego za lata 1926-1949*.

Księgi dziekańskie

sygn. 123, *Akta dziekana dekanatu krzepickiego tyżące się kościoła starokrzepickiego* [1775-1862].

Księgi parafialne

sygn. 354, *Księga Bractwa ś[w.] w parafii Starokrzepice 1860* [1737-1872, 1882-1931].

Teki Patykiewicza

sygn. AD III-136, *Starokrzepice*.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie**Akta parafialne**

sygn. 295, *Akta parafii Starokrzepice* [1920-1960].

Archiwum Państwowe w Łodzi**Rząd Gubernialny Piotrkowski**

sygn. 8051, *O wyborze funkcjonariuszy dozoru rzymskokatolickiego parafii Stare Krzepice (powiat częstochowski) na 1909 i 1911 r.*

sygn. 10324, *O budowie nowego rzymskokatolickiego kościoła parafialnego we wsi Krzepice Stare (powiat częstochowski)* [1909-1910].

Archiwum Parafii w Starokrzepicach

[brak sygn.], *Parafia Starokrzepice – rys historyczny* [1897-1971].

[brak sygn.], J. Synowicz, *Historia kościoła parafialnego w Starokrzepicach, 1884 r.*

Źródła drukowane

Bulla Vixdum Poloniae unitas, „Acta Apostolicae Sedis” 17 (1925), s. 521-528.
Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1879, Varsaviae 1878.

- Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro anno Domini 1917*, Wladislaviae 1917.
- Codex Diplomaticus Silesiae*, red. H. Markgraf, J.W. Schulte, t. 14: *Liber Fundationis Episcopatus Vratislaviensis*, Breslau 1889.
- Elenchus Cleri Saecularis ac Regularis Dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno 1860*, Varsaviae 1860.
- Elenchus Universi Cleri Dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis [1820]*, Varsaviae 1820.
- Heyne J., *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, t. 2, Breslau 1864.
- Kozierowski S., *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 7: *P-Ż i uzupełnienie*, Poznań 1928.
- Neuling H., *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange des Mittelalters. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, Breslau 1902.
- Ordo divini officii ad usum dioecesis Vladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1861[-1863, 1870, 1899]*, Varsaviae 1861[-1863, 1870, 1899].
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis Częstochoviensis pro anno Domini 1926*, Częstochoviae 1926.
- Schulte W., *Darstellungen und Quellen zur Schlesischen Geschichte*, t. 23, Breslau 1918.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, W. Walewski, F. Sulimierski, t. 11, Warszawa 1890.

Czasopisma źródłowe

- „Biesiada Literacka” z lat 1909, 1913.
- „Echa Starokrzepic” z 2013 r.
- „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” z lat 1909, 1911, 1913.
- „Kronika Diecezji Włocławskiej” z 1927 r.
- „Kurier Warszawski” z 1913 r.
- „Niedziela Częstochowska” z 2015 r.
- „Przegląd Katolicki” z lat 1878, 1909, 1913.

Opracowania

- Archidiecezja częstochowska. Katalog 2011*, red. P. Wolnicki, Częstochowa 2012.
- Frączak W., *Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, red. S. Kunikowski, t. 1, Włocławek 2004, s. 186-187.
- Gloger Z., *Encyklopedia staropolska*, t. 3, Warszawa 1902.
- Joszek B., *Dzieje kościoła św. Jadwigi Śląskiej i św. Mikołaja Biskupa w Biskupicach*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 8 (2015), s. 90-100.
- Jungnitz J., *Visitationsberichte der Diözese Breslau*, t. 1: *Archidiakonats Oppeln*, Breslau 1904.

- Kaczmarek R., *Pogorzelski Walery*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski, t. 27, 1982-1983, s. 216.
- Kapuściński J., *Duchowieństwo parafii Dobryczyce*, „Zeszyty Radomszczańskie” 9 (2014), s. 241-276.
- Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1968*, oprac. L. Sokołowski, W. Patykiewicz, J. Walicki, Częstochowa 1968.
- Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978.
- Kopiec J., *Diecezja wrocławska i Olesno przez 500 laty*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 12 (2019), s. 60-66.
- Kopiec J., *Dekanat oleski Kościoła katolickiego na przestrzeni wieków*, „Rocznik Powiatu Oleskiego” 14 (2021), s. 93-98.
- Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.
- Kumor B., *Brewe papieskie włączające Nowy Śląsk do diecezji wrocławskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 16 (1968), s. 311-314.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939). (Cd.)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 19 (1969), s. 271-351.
- Muznerowski S., *Krzepice w przeszłości*, Włocławek 1914.
- Patykiewicz W., *Nieznany dokument księcia Władysława Wrocławskiego z 1267 r.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1957), z. 2, s. 390-394.
- Patykiewicz W., *Chronologia parafii diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 40 (1966) nr 3, s. 63-72.
- Pogorzelski W., *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935.
- Rajman J., *Pogranicze śląsko-małopolskie w średniowieczu*, Kraków 1998.
- Rola H., *Powstanie stycziowe na ziemi częstochowskiej*, Katowice 1965.
- Rosin R., *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, Warszawa 1963.
- Seweryn J., *Udział duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej w powstaniu stycziowym*, Włocławek 2003.
- Studnicka K., *Kronika wojny spisana przez ks. Walerego Pogorzelskiego, proboszcza parafii pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu, w latach 1939-1941*, „Częstochowskie Teki Historyczne” 2 (2011), s. 268-280.
- Szymański J., *Represje carskie wobec duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej po powstaniu stycziowym*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 105 (2016), s. 303-328.
- Urban W., *Zarys dziejów diecezji wrocławskiej*, Wrocław 1962.
- Wykaz kościołów diecezji wrocławskiej z 1667 r.*, oprac. J. Kopiec, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 55 (1987), s. 156-201.
- Widera M., *Budowa i poświęcenie kościoła w Starokrzepicach (1909-1913). Folder okolicznościowy parafii Przemienienia Pańskiego w Starokrzepicach wydany w 110. rocznicę poświęcenia kościoła*, Opole 2023.

- Związek J., *Powstanie diecezji częstochowskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2 (1974), s. 13-38.
- Związek J., *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.
- Związek J., *Z przeszłości miasta i parafii Krzepice*, [w:] *Krzepice – dwie kultury – wspólna pamięć*, red. E. Gut, Krzepice 2008, s. 5-21.
- Związek J., *Starokrzepice*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 18, Lublin 2013, kol. 852.
- Związek J., *Parafia Dobryczyce w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, „Zeszyty Radomszczańskie” 9 (2014), s. 209-240.
- Związek J., *Religijne dzieje ziemi myszkowskiej na przestrzeni stuleci*, „Zeszyty Myszkowskie” 3 (2016), s. 9-29.

Netografia

- Piłśniak M., *Starokrzepice. Kościół Przemienienia Pańskiego ma już 100 lat*, [w:] <https://klobuck.naszemiasto.pl/starokrzepice-kosciol-przemienienia-panskiego-ma-juz-100/ar/c1-1864614> [26.03.2023].